

نخوشی په هاوبه شه کانی گیانه وروغاده میزاد

Zoonotic Diseases (Zoonosis)

گیانه وروغاده کاین به سی به شه وه : -

په کهم : - نه وکه سانه ن که ژیان و پیشه یان پیوست ده کات که له گیانه وروغاده پیرین ، وه ک شوان و گاوان که به شه و پوژ به دواي ناوو له وهردا ویلن و پاریزکاری رانه کانیان ، ده که ن و تیکه لاوی ساغ و ناساغان دهن ، بویه له م گیانه وهرانه وه توشی دهر دو نه خوشی دهن ، هه روه ها پزیشکه گشتی په کان Physician ، پزیشکه کانی گیانه وروغاده Vetrinerian نه وانه ی که له تاقیگه Laboratories و له کیلگه کاند ا کار ده که ن زور جار دوو چاری دهر دو نه خوشی هاوبه شه دهن ، چونکه له گیانه وروغاده به ره مه کانی گیانه وروغاده نزیك دهنه وه .

دووم : - نه وکه سانه ن که کریکارن له قه سابخانه و کارگه ی گوشت و شیرو به ره مه کانی شیر ، یان نه وانه ی له کارگه ی پیست (ده باخانه) کارده که ن ، له وانه په توشی نه خوشی بین به هوی نه و برین و روشانه ی که له سر پیستی ده ست و ده موچاویان هه یه ، بویه نه م میکروبانه ده چیته له شیان وه به نزیك بوونه وه یان هه لگرتن و دانانی گیانه وهری نه خوش ، هه ر وه ها له رینی هه ناسه دان وه نه م میکروبانه ده چیته له شیان وه ، وه که که توشی نه و کریکارانه ده بیت که له کارگه ی (خوری جیا کردنه وه له پیست) کار ده که ن ، چونکه نه م جوړه خوری په له وانه په کیسه له ی Spores (سپورات) نه خوشی (په ژوه تا) ی به سه روه بیت ، بویه توشی نه خوشی (خوری جیا کردنه وه) Wool sorter disease دهن و سینه یان (سنگیان) هه و ده کات . سی به م : - نه وکه سانه ن که دانشتوی شارو پایته خته کانن ،

سه رها : - په یوه ندی له نیوان ناده میزادو گیانه وروغاده هه ر له کونه وه هه بووه ، نه م په یوه ندیه ش تاکو نه مرو هه ر به رده واهه ، چونکه ناده میزاد خواردن و خوراک به ده ست دینیت (شیرو به ره مه کانی شیر) له هه ندی له گیانه وهران « حیوانات » Animals وه ک مانگا ، مهر ، بز و حوشر به لام جوړیکی تر هه په له گیانه وهران ، به کاردین بوگه شت ، گواسته وه و سواری . نه سپ و ماین هه ر له دیر زه مانه وه ، جوان و خوشه ویست و ناسراوبووه ، میژوی دورو دریژی له پاله وان بازی ، سوارچاکی ، راووراوچی به خو په وه به ستوه .

گیانه وهره وورده کان Small animals و بالنده کان نه مانیش رولی خو یان هه بووه په یوه ندیان هه ر نه براوه له که ل ناده میزاد ، به ده که م نه که ر واریک که وتبی له مالدکا پشیل په که یا سه کیک یان بالنده په که نه بیت ، یا خود مهر یان بز یان ناسکیک نه بیت ، بویه تاکو نیستا نه م په یوه ندیه هه ر ماوه له زور په ی خیزانه کانی گشت وولاتانی جیهان . نه م په یوه ندیه ی نیوان گیانه وروغاده میزاد ، هه ر چه نده که که لک و سودو قازانجی هه په ، به لام زیانیشی هه په !! نه که ر هاتو نه م په یوه ندیه به شیوه په کی راست و دروست چاودیری نه کرا ، چونکه کومه تی دهر دو نه خوشی هه په که ده گواسترینه وه (ده پروات) له گیانه وهره وه بو ناده میزاد ، نه م جوړه نه خوشی په پیی دهرتری (نه خوشی په هاوبه شه کان) Zoonotic Diseases له نیوان گیانه وروغاده میزاد ، که تاکو نیستا زیاتر له دووسه د نه خوشی هاوبه شه زانراوه . په یوه ندی ناده میزادو گیانه وروغاده : - ناده میزاد ، به گویره ی په یوه ندی و تیکه ل بوونیان له که ل گیانه وروغاده به ره مه کانی

هاربی یان نه خوشی هاری Rabise یاخود پئی دهوتری نه خوشی له ناوترسان Hydrophobia . میکروبی نه م درده فایروسیکی کوشندهیه شیوهیه کی پیچاوپیچی Helical (حلزونی) هیه ، به هوی گه ستنه وه bite « گیانه وهری توش بوو گاز له ناده میزاد بگریت » یان پیس بوونی برین و پووشانی له ش به لیکایوی Saliva گیانه وهری نه خوش نه م فایروسه دهگواستریته وه بوئاده میزادو له پئی دهماره وه Nerve دهروات بو میشک و ناده میزاد به ره و مردن دهبات . مه ترسی دهرده هاری له وه دایه ، که نه گهر نیشانه کانی دهرکهوت نیتر هیچ جوره چاره سهری بو نیه له سه کی هاردا نیشانه کانی Symptoms نه م درده به ته واوی دهرده که ویت به دوو شیوه :

شیوهی یه که م : پئی دهوتری شیوهی هیمن Dumby form له م شیوهیه دا ، نیشانه کان له وه وه دست پی دهکات که گیانه وهر خواردن و خوارندن وه رت دهکات وه و لئی دوور ده بیته وه ، گوشه گیر ده بیت و خوی له شوینی تاریکدا دهشاریته وه ، له پو لاواز ده بیت ، لیکاو Saliva به رده وام به دم و لووتیا دهچورپته وه ، ریپوق به لا چاوه کانیا ووشک ده بیته وه و رهق ده بیت ، له کوتایدا ماسولکه کانی Muscles دم و چاری رهق ده بیت ، بی ناگا ده بیت Loss of consciousness و به مردن ژیانی کوتایی دیت .

شیوهی دووهم : - پئی دهوتری شیوهی دپو دژوار Furious form له م شیوهیه دا ، ده بینین نه و سه که جوانه به نازه خوشه ویسته ، خور ره وشتی دهگوریت ، هار ده بیت ، به همو شتیک ده وه پریت ، دم بو هه مو شتیک دهبات ، ته نانهت به خاوه نه کاشی ده وه پریت له کاتیکدا که خواردن بو دهبات ، وه پرین و چه پین و نوزه نوز تیکه ل دهکات و ووزه و توانایی نامینیت ، چه زله هاورئی یه تی ناده میزاد ناکات ، لیکاو به دم و لووتیا دهچورپته وه ، ماسولکه کانی دم و چاری رهق ده بیت ، له

توشی نه خوشی یه هاوبه شه کان دهن ، به هوی خواردن و خوارندن وهی به ره مه کانی گیانه وه ره وک خواردن کوشت ، شیر ، په نیرو که ره ، یان خواردن سه وزه Vegetables که له لادی وه دیت بو شارو له وانه یه به پاشه روک (افرازات) ی گیانه وهری نه خوشه وه پیس بوو بیت ، هر وه ها نه م که سانه وانه یه توشی نه خوشی هاوبه ش بین له و گیانه وه رانه ی که له ماله وه رایبی ده گرن و په روه رده ی ده که ن بو جوانی وه ک پشیله ، سه گدو بالنده کان Pet animals گیانه وهری هار Raboid animal (واته که توشی نه خوشی هاری بوو) وه ک سه گدو پشیله ی هار ، نه مانه نور جی مه ترسین بو هه مو نه ندامانی نه و خیزانه به تاییه تی منل چونکه زیاتر له که ل نه م جوره گیانه وه رانه یاری ده که ن و - میگرنه باوه شو له ته کیا ده خه ون .

نور جار منالان توشی نه خوشی دهن ، که کرم Worms له له شیاندا په یدا ده بیت ، به تاییه تی کرمی نسکارس Ascarsis ، له پئی - مموه بیگومان ، هندی له (کیچ) ی Fleas نه م گیانه وه رانه قوت دهن و دهچیته که ده یانه وه ، وه ک کیچی Pulex Iritans نه میش به زوری گه رایبی (هیلکه) ova کرمه لوله کیکانی Round worm پیوه لکاو ، که پئی دهوتری توکساکارا کینز Toxacara canis سه گدو پئی دهوتری توکساکارا کاتی Toxacara cati پشیله دا . نه خوشی ترسناکی تر هیه که له بالنده جوانه کانی ناو ماله وه - دهگواستریته وه بو ناده میزاد وه که نه خوشی نورنیسوسس Omithosis نه میش زور ترسناک و کوشنده یه ، نیشانه کانی Symptoms نه خوشی ناو براو له بالنده ی توش بوودا به م جوره یه : - که م بوونه وهی جموجول و چالاکی ، که م خوراکی Loss of appetite سک چوون « رهوانی » Diarhea ، ناو به دم و لووتیا - دهچورپته وه .

جوره کانی نه خوشی یه هاوبه شه کان :-

نه خوشی یه هاوبه شه کان ، به گویره ی زیانیان که ته نیا بو گیانه وه ره یان بو ناده میزاده یاخود زیانیان بو هر دو لایه ده کرینه سی به شه وه (مه به ستمان له زیان لیره دا توش بوون به نه خوشی یه) :-

به شی یه که م :- نه و دهر دو نه خوشیانه ی که زیان به ناده میزادو گیانه وه ره ده گه یین وه کو یه ک ، بو نمونه :- دهرده

کوتایدا له شی رهق ده بیت ، بی هوش ده بیت و ده مریت ، زورچار رویداوه که سه که هار مردوه و له ناو ده میا به ردیک پارچه داریک یان پارچه و ایه ریگ دوزراوه ته وه ، نه میش وه کو باسکرا که له کاتی هاریدا نه م گیانه و ره ده م بو گشت شتیک ده بات . نیشانه کانی نه خوشی هاریی له ئاده میزادا به وه ده ست پیده کات ، که نه خوش به بارو دوخیکی دهرنیا تیده پیری ، ده ترسی به لام خوشی نازانی له چی ده ترسی و بوچی ده ترسی ، ژانه سه ری Headache توندو تیژی توش ده بیت ، خواردنی بی ناخوری « ناره زوی له خواردن نامینیت » حه زپه پشانه وه ده کات ، ناو قورگی (که رویی) ده کزیته وه ، پله ی که رمی له شی به رز ده بیته وه (1-3 پله ی فهره نه ایی) . نه و نیشانانه ی symptoms که یارمه تین بو ده ست نیشان کردنی Diagnosis نه م نه خوشی به نه وه یه که شوینی گه ستنه که Site of bite ده ست به خوراندن ده کات و هه ستیاری به رز ده بیته وه Hyper sensitivity نیشانه کانی تر که به هوی کار له سه رکردنی ده ماری سه م بساوی وه Sympathetic Nerve رو ده دات وه ک لیکاو هاتنه خواره وه به خیرایی هه ناسه دان ، دوا یی نه خوش و هه ست ده کات که زور به گران ده توانی شت قوت بدات ، له ناو ده ترسی Hydro phobia (نه میش له کاتیکدا که ناو ده خواته وه ده نگی دی که ده چینه خواره وه) ، له دوا ییدا هه ندی جولانه وه . ناناسایی روو ده دات ، شپرزهی واله نه خوش ده کات که « وشی له لای خوی نه مینی ، بی هوش ده که ویت و ده مریت .

نمونه ی دووم : - له و نه خوشی یانه ی که زیانی زور به گیانه و ره و نه م میزاد ده که یین ، نه خوشی (ره ژوه تا) یه Anthrax « الحمی الفحمیة » به لام له ئاده میزادا نه م نه خوشی به پیی ده لین (پشکوچه په لی) « الجمره الخبیثة » Malignant pustules ، میکروبی نه م نه خوشی به به کتریایی چلکه پیی یه Bacillus که ده توانیت کیسه له بکات و Spores به رگری له خوی بکات له گشت ناوو هه و ایه کدا بژیت ، ده توانی بیست سال له ناو خاک و خولدا بمینیته وه ، بویه جیگای مه ترسی یه له له وه پرگایی گیانه و هه راندا ، ره ژوه تا ده ناسریت به وه ی که که رمایی له شی گیانه و ره به رز ده بیته وه (تا) ی لیدیت و یه کسه ر بو ماوه یه کی زور که م نه م

گیانه و ره ده مریت (مردنی کوتوپر) Sudden death خوین له له شی دینه دهره وه ، خوینی ده م و لوتی به رده بیت ، خوینیکی ره ش وه ک ره ژو (خه لوز) بویه ناوی نه م نه خوشی یه به م جوړه ووتراوه ، هه روه ها ووشه ی (نه نسراکس) Anthrax به واتایی ره ژوه له لاتینی دا .

ئاده میزاد توشی نه خوشی (پشکوچه په لی) ده بیت ، نه که ره هاتو له شی (به تایبته ی ده ست و پی ی) برینی پیوه بوو یان شق شق و پوشابوو Abraded به ره له شی گیانه و ره ی نه خوش که وت نه و توش ده بیت ، یان به به کاره ییانی شتومه ک که له به ره می گیانه و ره دروست کرابی وه ک فلچه ی ته راش یان زینی ماین که له پیستی گیانه و ره ریگ دروست کرابیت به م دهرده مریت .

نمونه ی سی یه م ، نه خوشی (وه ره م) ه (سیل) ه Tuberculosis که زیان له گیانه و ره و ئاده میزاد ده دات ، ئاده میزاد توش ده بیت له پیی هه ناسه دانه وه ، یان خواردنه وه ی شیریی مانگای نه خوش « به تایبته ی که هه ندی که س ده یدهن به منال نه که ر دایک شیریی که م بوو » که توشی گوانی Udder مانگا ده بیت ، یانیش خواردنی گوشتی گیانه و ره که توشی نه م دهرده ده بیت (نه که ر گوشته که ی باش نه کولینرا) .

به شی دووم : - نه و دهرده و نه خوشی یانه ی که زیان به ئاده میزاد ده که یین ، وه ک (تا) که رانه وه Undulant fever نه میش به هوی به کتریایی تایبه ته وه (بروسیلا) Brucella abortus توشی ئاده میزاد ده بیت ، نه م میکروبه ده چینه له شی ئاده میزاده وه له پیی نزیک بوونه وه له پاشه پرگی گیانه و ره ی نه خوش ، یان خواردنه وه ی شیریه که ی ، نه م به کتریایه توانای نه وه ی هه یه که بچینه له شی ئاده میزاده وه بی نه وه ی هیچ برین و پوشانیک له سه ر پیستی له شدا هه بیت ، نیشانه ی نه م نه خوشی یه نه وه یه که ئاده میزاد جاروبار (تا) ی لیدیت دوا یی (تا) یه که ی دهروات ، له پاشان (تا) یه که ی ده که ریته وه . چه شننی میکروبی (به کتریای) ی تره یه که سه ر به م بولن Species from Same Genus و ده بنه هوی له بارچون (به راویژه یان به راویته) Abortion له بزندا ، نه م نه خوشی یه له ئاده میزادا ناسراوه به نه خوشی (تا) ی مالتا Malta fever چونکه بویه که م جار له مالتا نه م نه خوشی یه زانراو دوزرایه وه .

به شی سی یه م : - نه و دهرده و نه خوشی یانه ی که ته نها زیان له گیانه و ره ده دات وه ک نه خوشی نیوکاسل Newcastle که

سه خوشی به کی درمی کوشندهی توندو تیژه له بالندهدا ، مریشک و جوجه له ، هویه که شی فایروسیکی تاییه تیه .
 نه و کریکاره کشتوکالیانی که له م مهیدانه دا کار ده که ن ، زور
 م دهرده دهرسن ، نه که دهرسن له وهی که خویان توشی نه م
 سه خوشی به بین ، به لکو له وه دهرسن نه که ر هاتو توشی ره وه
 مریشک و جوجه له بو نه واکاکی ده کاته وه هیچی نایه لیت
 به ساغی ، به سه ره یه کارداریان ده کاته وه ، پیش نه وهی نه م
 - مرده بلاو بیته وه له ناو ره وه مریشکی هیلکه که ردا (نه و
 مریشکانه ی هیلکه ده که ن) نه واکه سه ره له هیلکه ده چنه وه
 بیژه ی هیلکه کردنیان که م ده کاته وه) نه میش نیشانه یکه و
 سانگه وازیکه بو هاتنی نه م که رده لوله دهرده بو ره وه
 مریشکه کان .

نه م دهرده هه رچه نده زیان به خشه به بالنده کان ، به لام
 نده میزاد توشی نه م نه خوشی به ناییت ، ته نه ا نه وه نه بیت که
 به ده گمن نه که ر رو بیدات کریکاریک توشی نه خوشی چاو
 هاتنیت ، نه خوش چاوی سو رو خویناوی ده بیت و چلک ده کات ،
 به لام نه م رو بیدانه زور که مه ، وه نه که ر هاتو رو بیدا نه واکاکی
 به رپا بوونی هیرشی نه م دهرده یا ده بیت .

خوپاراستن : - دوا ی نه وهی که زور به کورتی باسی په یوه ندی
 ناده میزادو گیانه وه رمان کردو جو ره کانی نه خوشی به
 هاو به شه کانمان خسته پیش چاو ، نه مه وی باسی نه وریگا باش و
 دورستانه بکه م که چون ناده میزاد خوی و خیزانی بهاریزیت
 نه و دهرده نه خوشی به هاو به شان و تا راده یه که ناده میزاد بتوانی
 نه م نه خوشی یانه له ناو به ریت و دهستی به سه را بگریت : -

نه و که سانه ی که به زوری په یوه ندیان به گیانه وه ره وه
 هیه ، ده بی ناموزگاری ته ندورستی به ته وای پچاو بکه ن و
 زو به زو کار به دهستانی ته ندورستی ناگادار بکه ن نه که ر هاتو
 دهردیگ یان نه خوشیک بلا بو وه یا خود هه ر هه ستیان بهی کرد .
 نه و گیانه وه ره ی که مراد ده بیته وه Dead animal ده بی زو به زو
 بسوتینریت و له شوینیکی دور له ژیر خاکا بشارد ریته وه و
 شوینی مردنه که شی به دهرمانی خاوین که ری به هیز Disinfectants
 بشورد ریت ، له م ماددانه سو ده ی کاوی به Caustic soda و
 فورمالین Formalin زور به سو ده . کوتینی Vaccination ریک و پیک بو
 هندی له و نه خوشی یانه وه که کوتین به بهی کوتی Vaccine ره ژوه تا و

دروست کردنی شوینی گلدانه وهی ته ندورستی Quarantine بو
 نه وهی گیانه وه ری نه خوشی تیا گله وه بدری و نه وهی که چاک
 ناییته وه له ناو بدریت . هه ر وه ها فه حسی تاقیگه Lab. Exam
 بگریت بو گیانه وه ران بو نه وهی باش دهرده کان بدوزرینه وه ،
 له شی نه و گیانه وه رانه ی که نه خوشی یان پیوه یه و به لام
 نیشانه کانی دهر نه که وتوه Carriers ده بی تاقی بگریته وه Tested
 نه م تاقی کردنه وانه بو نه خوشی بروسیلا Brucella و نه خوشی سیل
 Tuberculosis ده کریت وه تاقی کردنه وهی تیوبرکلین Tuberculin
 test . نه و گیانه وه رانه ی که له ناو مالدا راده گیرین ، ده بی
 هه میشه پاک و خاوین رابگیرین ، ده بی به به رده وامی بشورین و
 زه هری تاییه تی بگری به سه ره له شیان (نه م جو ره زه هره نابی
 زبانی هه بی بو گیانه وه رو ناده میزاد) وه که (گاماتوکس) Gamatox
 نه میش له به ر هه مه کانی (گاماتوکسین) ه Gamatoxin بو نه وهی
 گشت که نه و Ticks کیچ Fleas له ناو به ریت .

کوتینی ریکوپیک بو سه گه و پشیله دژی دهرده هاری به بهی کوتی
 تاییه تی گیانه وه ره کان ده بی پیشانی پزیشکی گیانه وه ر بدریت
 له کاتی هه ست کردن به نه خوشی مناله کان ده بی هه موکات
 و افیر بگرین که هه ر ده ستیان دا به گیانه وه رانه ی ناو مال بچن
 ده ستیان پاک به سابوون بشون بو نه وهی دور بکه ونه وه له
 گشت نه خوشی یه که .

References : سه رچاوه کان

- (1) Infectious diseases , Lec . by Dr . M . A . yhia , College of Vet medicine , B . U , 1977
- (2) Animal hygiene , Lec . by Dr . A . B . Karam , College of Vet medicine , B . U . 1976
- (3) Merck Vet . manual , 4th ed . 1974
- (4) Meat hygiene , lec , by Dr . B , M , AL — meery , college of medical vet . B . U 1976 .
- (5) Milk hygiene , Lec , by Dr . K . S . AL . Ashmawe , College of vet medicine , B . U 1976 .
- (6) Viral diseases , Lect . by Dr . F . A . Banna , College of Vet medicine B . U . 1977 .
- (7) Merck manual , 13 th ed . 1978 .

(8) ژماره (148) گوهاری العربی 1971 .